

Codificatio processualis civilis

Studia in Honorem Németh János

II.

Szerkesztette

Varga István

Budapest, 2013

Perrendi szabályozási igények azonosítása jogösszehasonlító kitekintéssel¹

I. A perjog-összehasonlítás módszertani elhelyezése a polgári perjogi kodifikáció folyamatában

Az új polgári perrendtartás kodifikációjának egyik kiindulópontja a dogmatika és a gyakorlat által felvetett szabályozási igények előzetes felmérése. Dogmatikai oldalon az elsődleges szabályozási igény a megváltozott anyagi- és eljárásjogi jogszabályi környezettel való harmónia helyreállításában, így különösen az új Ptk., valamint a számukban és jelentőségükben is egyre növekvő tendenciát mutató nemperes eljárások szabályozási tartalmával való összhang megteremtésében, továbbá az elmúlt évek perjogi jogalkotása által okozott dogmatikai törések megszüntetésében fedezhető föl. A gyakorlat oldalán ennél nehezebb egy rövid szabályozási-igény-összefoglalást adni, nyilvánvalóan itt a perjogi relevanciájú esetjog feldolgozásán túl az egyes hivatásrendek igényeinek becsatornázását kell először megvalósítani. Ezt a célt szolgálja, hogy a Szerkesztőbizottság a Korm. határozat² által felállítani rendelt téma- és munkabizottságok személyi összetételének meghatározásánál messzemenően törekszik az igazságszolgáltatás hivatásrendjeinek – a tudomány melletti – minél kiterjedtebb és kiegyensúlyozott arányú képviselőletének biztosítására.

A szabályozási igények optimális felmérésében a fent említetteken túl hasznosnak bizonyulhat, ezért megfelelő helyet kell biztosítani a perjog-összehasonlításnak még akkor is, ha a kodifikáció nem elsősorban külföldi szabályozási példák hazai szintézisét jelenti. A belső jogi dogmatikai elemzés és a gyakorlat igényei által meghatározott szabályozási tárgyak és irányok finomhangolására megtermékenyítő hatással lehet egyes külföldi példák kodifikációs folyamatba történő becsatornázása. Arra is lehet példa, hogy valamely belső jogi kérdésfelvetésre egy-egy külföldi bevált szabályozás már előre kész választ képes adni, vagy legalábbis a válaszadás irányát döntően képes formálni. Végül általában az eljárásjogi jogalkotás területén a kodifikációs hagyományok alapján sem szorul hosszabb

¹ A tanulmány és az alapjául szolgáló, az ELTE Polgári Eljárásjogi Tanszékén megvalósuló kutatás az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

² A Kormány 1267/2013. (V. 17.) Korm. határozata a polgári perjogi kodifikációról.

bizonyításra az eljárásjog-összehasonlítás szükségessége. A múlt században nem volt olyan jelentős perjogi kodifikáció, amely ne merített volna valamely reprezentatív külföldi kódex, illetőleg joggyakorlat tapasztalataiból, megoldásaiból. A lehetőségek itt is nagyon széles skálán mozognak, például a német ZPO japán recepciójától az angol CPLR legutóbbi úgynevezett Woolf-reformjáig, amely éppen kontinentális példák szem előtt tartásával távolította el az angol perjogot több ponton a hagyományos angolszász modelltől. Itt említendő természetesen a magyar Pp. teljes huszadik századi kialakulás- és módosítástörténete is, amely – gyakran előnyére, de sokszor ugyanúgy hátrányára szolgálóan – jelentős részben jogösszehasonlításból eredeztethető. Végül pedig a hazai perjogtudomány klasszikusainál a jogösszehasonlító megközelítés hagyományosan magától értetődőnek számított és számít.³

A jelen írás célja – a fentebb bemutatott alapokon – egyes lehetségesen felmerülő perjogi szabályozási igények gondolatébresztő-vitaindító azonosítása, gazdagítva esetenként valamely figyelemreméltó – mert az új magyar szabályozás koncepciója számára hasznosítható – külföldi példára való utalással. Magától értetődő, hogy a kodifikáció jelen, kezdeti szakaszában, amikor a majdani koncepcionális javaslat kidolgozásának alapjait gyűjtjük össze, egy ilyen áttekintés még nem a részletes, egyes jogintézményekre részleteiben koncentráló *mikro*-összehasonlítás szintjén mozoghat. Sokkal inkább ebben a fázisban egy jogforrás-felépítési szintű, egyes perjogi jogintézmények szabályozottságának vagy annak hiányának tényéből, illetőleg a szabályozás helyéből kiinduló, *makro*-összehasonlítás tudja betölteni az aktuális kodifikáció-támogatási funkciót.⁴ Ennek megfelelően egy előzetes – és a kodifikáció során folyamatosan bővítendő körű – vizsgálat keretében olyan országok⁵ polgári perrendtartásainak tartalmára, felépítésére, illetőleg fejezeti bontására kerül utalás a következőkben, amelyek vagy tradicionálisan hatnak a magyar magánjogi és eljárásjogi gondolkodásra (így elsősorban a német jogcsalád), vagy a közelmúltban lezajlott perjogi kodifikációjuk szempontjából lehetnek alkalmasak és érdemesek a belőlük történő merítésre. A funkcionális, tehát kifejezetten nem jogforrástanra építő, a kodifikáció-támogatást egyelőre a koncepcionálás szintjén szolgáló jogösszehasonlítás igényeinek preliminárisan egy ilyen vizsgálat meg tud felelni, mert a vizsgált mértékadó és egyéb

³ Vö. például GAÁR Vilmos: *A bizonyítás a polgári perben*. Budapest, 1907.; PLÓSZ Sándor lényegében minden írása: *Plósz Sándor összegyűjtött dolgozatai*. Budapest, 1927.; KOVÁCS Marcell: *A polgári perrendtartás magyarázata*. 2. kiad. Budapest, 1927–1931.; FABINYI Tihamér: *A választottbíráskodás*. 2., bőv. kiad. Budapest, 1926.; SÁRFFY Andor: *A végrehajtás megszüntetése iránti per*. Budapest, 1934.; BECK Salamon számos eljárásjogi tárgyú tanulmánya; MAGYARY Géza: *A perbeli beismerés*. Budapest, 1906.; NÉMETH János: *Rendkívüli perorvoslatok a magyar polgári eljárásjogban*. Budapest, 1975. 11–52. o.

⁴ Vö. ehhez a megkülönböztetéshez: ZWEIGERT, Konrad – KÖTZ, Hein: *Einführung in die Rechtsvergleichung*. 3. Auflage. Tübingen, 1996. § 18, 251. skk. o.

⁵ Anglia, Ausztria, Belgium, Bulgária, Csehország, Észtország, Finnország, Franciaország, Hollandia, Horvátország, Japán, Kanada, Kína, Lettország, Luxembourg, Mexikó, Németország, Olaszország, Oroszország, Québec, Spanyolország, Svájc, Svédország, USA, Ausztrália.

országokban a mindenkori perrendi kódex a polgári peres eljárás elsődleges jogforrása, azaz annak felépítése képes megmutatni a modern szabályozási igény tárgyait. A jogösszehasonlító vizsgálat egy második – más értelemben, de még mindig *makro* – lépése kiterjed majd a perrendeken kívüli, de perjogi szabályokat tartalmazó jogforrások feltárására is (külön választottbírói törvények, külön mediációs törvények, különleges perek külön jogszabályokban való szabályozása). A jelen vizsgálat azonban első lépésként azt mutatja be, hogy a hatályos magyar szabályozáshoz képest hol van előzetesen feltételezett (dogmatikai és joggyakorlati oldalon felmerülő) olyan szabályozási hiátus és/vagy lehetséges változtatási igény, amellyel kapcsolatban külföldi példákban találunk jogforrási szerkezeti és/vagy fejezeti eltérést, amely utóbbi egyben tartalmi eltérést és olyan szabályozási többletet is mutat, amit érdemes a magyar jogalkotási folyamatban megfontolni.

II. Bírószági szervezet és perrend; Polgári eljárások és bírószági utak viszonya; Egységes per vagy leágazó szabályokkal megbontott egység

1. A Bszi. és a Pp. viszonya

Tipikusnak mondható nemzetközi összehasonlításban is a *mindenkori bírószági szervezeti jogszabály és a perrendi kódex* külön szabályozása, ahogyan azt nálunk is hagyományosan tükrözi a Bszi. és a Pp. viszonya.⁶ Az elkülönült szabályozás fenntartása indokolt, hiszen a szervezeti jogszabályban úgy helyezhető el nagy mennyiségű adminisztratív és perjogi dogmatikai tartalommal nem rendelkező szabály, hogy azok bármilyen mértékben zavarnák a Pp. dogmatikai „épületét”. Mindazonáltal a bírószági rendszert és annak szervezeti, intézményi kereteit meghatározó Bszi.-nek a perrendi kodifikáció korai szakaszában már a politikai akarat által is hordozott véglegességet kell mutatnia, hiszen a perrendtartás részletszabályait determinálja az a szervezeti keretrendszer, amelyben majd érvényesülniük kell.⁷ A koncepció előkészítésének fázisában tehát a véglegesség igényével tisztázni kell elsősorban három szervezeti jellegű kérdést: a törvényalkotó, illetőleg az alkotmányozó ki akar-e tartani a négy szintű bírószági szervezet, a polgári és a közigazgatási és munkaügyi bírászkodás szervezeti elválasztása, valamint az általános bemeneti szintű hatáskör járásbírószági szintre való telepítése mellett. Míg az előbbi két jelenlegi adottság alaptörvényi szinten is be van ágyazva, az utóbbi csak törvényi szinten jelenik meg, mégis hasonló horderejű szervezeti és eljárási relevanciával rendelkező szabály, hiszen az

⁶ Vö. például Németország: *Gerichtsverfassungsgesetz/Zivilprozessordnung*, Ausztria: *Jurisdiktionsnorm/Zivilprozessordnung*.

⁷ Vö. a perjog kulturális és intézményrendszer-kötöttségéhez LEIPOLD, Dieter: *Lex fori, Souveränität, Discovery – Grundfragen des Internationalen Zivilprozessrechts*, Heidelberg 1989.

általános hatáskör meghatározása egyben szervezeti-költségvetési fejlesztési elhatározást is jelent a járásbírói szinten. A négy szintű ítélkezés, valamint a szervezetenként elkülönült közigazgatási és munkaügyi bíraskodás pedig alapvetően határozzák meg az új Pp. felépítését és nem utolsósorban annak hatásköri, illetékességi, perorvoslati és különleges pereket szabályozó fejezeteit is. Végül mindhárom kérdés mikénti eldöntése alapvetően befolyásolja az arra a magasabb rendű dogmatikai kérdésre a kodifikáció során adandó választ, hogy egységes polgári perrend kerüljön megalkotásra, vagy belemegy a jogalkotó abba a modern csábításba, amely a pertárgy értéke, illetőleg a peres felek személye mentén ún. leágazó, külön utat járó szabályozások alkotásának szükségszerűségét szuggérálja (csekély értékű követelésekre vonatkozó perek, kiemelt jelentőségű perek, gazdálkodók egymás közötti perei, fogyasztó részvételével folyó perek stb.). Mindezen kiinduló kérdésekben döntéshozatal a Konceptió elfogadásának idején akkor lesz elvárható, ha addigra bizonyossá válik: Alaptörvény-módosítással elmozdul-e az alkotmányozó a szervezetrendszer egyszerűsítése felé, vagy a jelenleg az Alaptörvény által kijelölt szervezetrendszer mentén kell megalkotni a perrendi szabályokat. Az egyszerűsítés mellett, illetve az az ellen szóló érvek mérlegelésekor meg kell válaszolni különösen azt a kérdést,⁸ hogy van-e értelme a Pp.-n belül több „kis perrendet” megalkotni, áttörve ezzel az egységes perrendi dogmatikát? Ha igen, akkor szabad-e e kis perrendeket ráadásul szórta, tehát az összes bemeneti és perorvoslati fórumra telepíteni, vagy erre csak járásbírói szinten szabad lehetőséget adni?⁹ Egy esetleges olyan döntés, amely több „eljárás rendet” engedne be a Pp.-be, ezen túl az alapelvek eljárási rendenkénti átsúlyozását is szükségszerűvé tenné. Mindez konzervatív perjogász szemüvegen keresztül nézve nem tűnik kívánatosnak. Érdekes ebben a körben megfontolni a német példát: a korábbi éles differenciáció a két bemeneti fórum (*Amtsgericht* és *Landgericht*) eljárása között mára lényegében eltűnt. Ezzel párhuzamosan a rendelkezési és a tárgyalási elvet relativáló, mert a pertárgynak alárendelő pereket az eljárási jogalkotó kivette a ZPO-ból és külön eljárási rendet megvalósító külön törvényben szabályozta azokat a kapcsolódó nemperes eljárásokkal együtt.¹⁰ Ennek egyik meghatározó motivációja éppen az arra való törekvés volt, hogy ne, illetőleg a lehető legkisebb mértékben törjön meg az egységes perrendi dogmatika a vezető kódexen belül. Ez a folyamat azonban egy még messzebbmenő szervezeti változást is egyre közelebb hozni látszik az Európában és Európán kívül is kiemelt kisugárzással rendelkező német perjogi rendszerben: lényegében teljesen azonos eljárásrenddel működő két különböző bemeneti fórum fenntartása semmivel nem indokolható, ezért egyre gyakrabban vetődik föl a funkció-

⁸ A szintén egyszerűsítési potenciált hordozó közigazgatási és munkaügyi bíraskodás elkülönült kezelésével vagy Pp.-be, illetőleg polgári bíraskodásba integrálásával lentebb külön foglalkozunk.

⁹ Lásd a kérdés elméleti megalapozásához: VOLLKOMMER, Max: *Verfahrensvielfalt oder einheitlicher Zivilprozess?* *Juristen Zeitung*, 1987. 105. o.

¹⁰ Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (*FamFG*).

nálisan a járásbíróági és a törvényszéki szintnek megfeleltethető bíróságok összevonása és ezzel a csupán háromfokozatú polgári bírászkodás megvalósítása.¹¹ Ez a – magyar eljárásjogi jogalkotás számára hagyományosan irányadó – német tendencia azért is figyelemre méltó lehet a Koncepció megalkotása során, mert a bírósági szintek redukciója egy a hazánkénál nagyságrendekkel nagyobb gazdasági potenciállal és abból is következően legalább ugyanolyan jelentős polgári jogvita-elintézési teherrel rendelkező országban van napirenden. Ilyen jogösszehasonlító szemüvegen át nézve némileg relativálódik azoknak a törekvéseknek a súlya, melyeknek középpontjában egy egyre differenciáltabb bírósági szervezetrendszer és ahhoz kapcsolódóan egy, a peres felek személye vagy a pertárgy alapján is állítólag tovább differenciálendő eljárásrend kialakítása áll.

Végül az egységes szabályozás igénye egy másik értelemben bizonyosan elvégzendő jogalkotói feladatot tartogat egyes, a szervezeti törvény és a Pp. metszéspontjain található jogintézményekkel kapcsolatban. Így kifejezetten problematikus egyes primer eljárási szabályok elhelyezése a Bszi.-ben, ahogyan ez jelenleg annak 63–64. §-aiban történik. Az illetékességi rendszer egyedi bírósági igazgatási aktussal történő – önmagában is problematikus, a közlési és a jogorvoslati szabályok komolytalan volta miatt lényegében *sub rosa* és ezért remélhetőleg átmenetinek bizonyuló – áttörése nemzetközi összehasonlításban is unikumnak számít. Ha a jogalkotó, illetőleg – az alaptörvényi beágyazottság okán – az alkotmányozó a fenti kritika ellenére kitart a másik védendő alapjog, tehát az ésszerű időn belüli ügyelintézés e módszerrel való támogatása mellett, akkor is dogmatikailag ilyen, lényegében ügyáthelyezést eredményező szabály csak a Pp. illetékességi szabályai között, azok végén képzelhető el. Mindenesetre a szakmai és ezen belül a jogösszehasonlító érvek itt egyértelműen az Alaptörvény-módosítás és a Bszi. érintett szabályainak hatályon kívül helyezése mellett szólnak. Fordított irányú, de hasonló, jogági elhatárolást is reflektáló koncepcionális kérdés, hogy a Pp.-ben jelenleg megtalálható, más jogterületekkel átfedéseket mutató szabályok Pp.-ben maradása mennyiben indokolható, azaz: míg a Bszi.-ből (vagy más jogszabályokból) a primer perjogi szabályozás-tartalmak vonatkozásában indokolt a Pp. gravitáló erejének engedni, addig ezzel párhuzamosan el kell-e végezni egy portfóliótisztítást a Pp.-n belül. Eklatáns példa erre a Pp. jelenleg hatályos 2. § (3) bekezdése, amely egy polgári anyagi jogi (objektív alapú kártérítési) szabályt tartalmaz. Jogforrástanilag egy ilyen szabály inkább a Ptk.-ban, vagy akár – éppen a bíróságok jogalanyiságát is szabályozó – Bszi.-ben képzelhető el. Természetesen az is indokolható, ha a törvényalkotó anyagi jogi igények Pp.-be integrálásával akarja – kicsit talán szükségtelenül didaktikusan – hangsúlyozni egyes eljárási jogviszonyrészek anyagi jogi körülbástyázottságát, azonban az új kodifikáció keretében akkor ezt konzekvensen végig kell vinni más perjogi szituációkon is, nem pedig

¹¹ Vö. ehhez legutóbb a vezető német perjogi tankönyv megfogalmazását: „... denn das Nebeneinander zweier Eingangsgerichte mit grundsätzlich gleicher Besetzung (*ein Richter*) und weitgehend gleichem Verfahren ist inzwischen rational kaum mehr begründbar.” JAUERNIG, Othmar – HESS, Burkhard: *Zivilprozessrecht*. 30. Auflage. München, 2011. § 69 Rn 2.

meghagyni az esetlegesség szintjén, illetőleg a legplakatívabb alapjog védettségének kiemelésénél. Van arra ennek megfelelően külföldi példa, hogy a tipikusan kárral fenyegető perbeli cselekmények a perrendi kódexbe az adott percselekmény szabályozási helyén beépített polgári jogi felelősségi, kártérítési szankcióval vannak kiegészítve,¹² az eljárásjogi jogviszonyelmélet kiemelkedő képviselői közül pedig többen egy még általánosabb fel-fogás, ti. az eljárási jogviszony kötelemfakasztó, tipikusan kártérítési felelősséget megalapozó voltaért szállnak síkra, nem utolsó sorban az eljárási jogviszony komolyan vétele érdekében.¹³

2. A peres és a nemperes eljárások viszonya

Az egységes szabályozás igénye egy másik szempontból felveti azt a visszatérő kérdést, hogy milyen legyen a Pp. viszonya a *nem kontradiktórius, illetőleg tágabb értelemben nem is jogvitamegoldó* eljárásokhoz. Ebben a körben már a Koncepció feladata a perrendi kódex és a nemperes eljárások viszonyának meghatározása, amihez az eljárásjog-összehasonlítás bőséges kiindulópontot képes szolgáltatni: A vizsgált jogrendszereket elégséges referenciául véve megállapítható, hogy a Pp.-k tipikusan nem a polgári eljárásjog globális kodifikációi, azaz nem tartalmazznak a peres szabályokon túl a nemperes eljárásokra vonatkozó részletes szabályokat. A nemperes eljárások külön törvényi szabályainak a Pp. tipikusan csak háttérjogszabályul szolgál. Kivételesen található olyan országok, amelyek a perrendtartásba integrálnak nagy mennyiségű nemperes eljárási szabályt,¹⁴ ezek követése azonban a szabályozás felesleges széttöredezéséhez és felduzzadásához, valamint a perjog hagyományos dogmatikájának elrelativálásához vezetne. Ajánlatos ebben a körben megmaradni a külön szabályozásnál, amit önmagában indokol a nemperes eljárások egymáshoz való viszonyában is sokszor áthidalhatatlan eklekticitás és az egyes eljárások szükséges szabályozási terjedelme. Az egyetlen, gyakrabban a perrendekbe ágyazva előforduló kivétel a végrehajtási eljárás.¹⁵ Jogforrástanilag e polgári nemperes eljárás Pp.-be

¹² Vö. például §§ 302, 717, 945. Vö. továbbá ennek elméleti megalapozáshoz HÄSEMAYER, Ludwig: *Schadenshaftung im Zivilrechtsstreit*, Heidelberg 1979.

¹³ Így például LÜKE, Gerhard: Betrachtungen zum Prozessrechtsverhältnis. *Zeitschrift für Zivilprozess*, 108. (1995) 427., 441. o.

¹⁴ Észtország és Lettország újabb kodifikációi. Ott a Pp. egyben nemperes kódex is, és egy sor nemperes eljárás részletszabályait is magába foglalja; Svájc esetében pedig – a végrehajtási eljárás Pp.-be integrálásán túl – egy egész sor nemperes eljárást utaltak generálisan az új, szövetségi szintű Pp. sommás eljárásának körébe: *Schweizerische Zivilprozessordnung*, 5. Titel „Summarisches Verfahren”, 248. skk. §-ok. Vö. a jogpolitikai és dogmatikai megalapozáshoz MAZAN, Stephan: Summarische Verfahren. In SPÜHLER, Karl – TENCHIO, Luca – INFANGER, Dominik: *Basler Kommentar Schweizerische Zivilprozessordnung*. Basel, 2010. 1146. skk. o.

¹⁵ Például Németország, Franciaország, Spanyolország, Olaszország, Bulgária.

való beemelése indokolható a legjobban, mégis érdemes a jelenlegi elkülönült jogforrási szabályozásunk fenntartása, éppen a többi nemperes eljárással kapcsolatban felhozott érv miatt. Megfontolható lehet ugyanakkor egy jó tartalmi és jogforrási kompromisszumos megoldásként Svájc új szövetségi perrendjének példája, amely néhány alapvető végrehajtási szabályt a Pp.-be integrál, míg a terjedelmes részletszabályok az ágazati külön törvényben (Vht.) maradtak, mint nálunk. A hatályos szabályozásunknak megfelelően ezzel a végrehajtási perek egy ilyen megoldás mellett még inkább dogmatikailag megalapozottan és beágyazottabban maradhatnának a Pp.-ben.

3. Közigazgatási és munkaügyi bíráskodás

Már a Koncepció szintjén megválaszolendő kérdést fog jelenteni, hogy van-e értelme ragaszkodni a félúton megállt közigazgatási bírósági szervezethez? Ehhez pedig természetesen kapcsolódik az a következmény-kérdés, hogy a felemás szervezeti megoldás szükségessé teszi-e a külön *közigazgatási perrendtartás* megalkotását – esetleg azzal a hátsó gondolattal, hogy a szervezeti és perrendi újítások egymást váltva vigyék előre a közigazgatási bíráskodás teljes szervezeti és perrendi önállósodásának folyamatát. Végül pedig felmerül az ehhez képest ugyan kisebb jelentőségű, azonban a jelenleg hatályos szabályozást nyilvánvalóan hosszú távon tarthatatlanná tevő munkajogi bíráskodással való együttkezelés értelmére és legitimálhatóságára vonatkozó kérdés, hiszen a két ügycsoporthoz tartozó pertárgyak természetükben alapvetően különböznek egymástól. A közigazgatási per egyre növekvő jelentősége mellett is mind a Pp.-be integrált szabályozás, mind pedig a külön törvényi szabályozás érvelhető. A különutas megoldás azonban további, mélyreható bírósági szervezeti reformot igényelne, amely nyilvánvalóan nem állhatna meg az elsőfokú (részben), specializált közigazgatási bíróságok felállításánál, hanem önállósult közigazgatási bírósági jogorvoslati szintet és adott esetben önálló közigazgatási legfelső bíróságot követelne meg. Ahogyan azt a vezető külföldi példák is mutatják, a közigazgatási bíráskodás önálló bírósági útként való kialakítása járhat együtt egy külön eljárési kódex megalkotásával.¹⁶ A jelenlegi, nem teljesen önállósodott magyar közigazgatási bírósági szervezetrendszer mellett, ahol a közigazgatási per már törvényszéki szinten visszaintegrálódik a rendes bírósági szervezetrendszerbe, nehezen indokolható egy külön perrend alkotása és ezzel egy bírósági szervezetrendszeren belül két külön eljárési kódex alkalmazása. A Pp.-be integrált szabályozás jelenlegi hibái és hiányosságai változatlanul különleges perként kezelve is megoldhatók, több új polgári perjogi kodifikáció is ezt a megoldást választotta.¹⁷ Természetesen a Pp.-be integrált szabályozás meghagyása tovább erősítené a munkajogi

¹⁶ Lásd elsősorban a francia és a német szabályozást, valamint a legújabb jogösszehasonlító eredményeket: F. ROZSNYAI Krisztina: *Közigazgatási bíráskodás Prokrusztész-ágyban*. Budapest, 2010.

¹⁷ Legutóbb például Csehország.

bíráskodástól való független kezelést. Ez utóbbi, kifejezetten magánjogi tárgyú jogviták szabályozása szintén megfelelő a Pp.-beli különleges peres fejezeti szinten. Bírósági szervezeti oldalról nézve pedig nem indokolható a közigazgatási bíráskodással egyesített leválasztása a rendes bírósági szervezetről. Azok a külföldi eljárásjogi rendszerek, amelyek ismernek elkülönült szervezetrendszerben külön munkajogi bíráskodást, ugyanígy elkülönülten – és semmiképp nem a közigazgatási bíróságokkal összevontan – hoztak létre munkaügyi bíróságokat.¹⁸ A jelen pontban fölvetett kérdések eldöntésekor komoly orientációt és támaszt fog jelenteni az a gyakorlati és elméleti előkészítő anyag, amely a Kúria közigazgatási joggyakorlat-elemző csoportjában folyamatosan és tudományos megalapozással dokumentálásra kerül.

4. Leágazó szabályok szükségszerűsége privilegizált pertárgyértékek, illetőleg privilegizált perbeli személyek meghatározása mentén?

Végül a bírósági szervezeti, valamint a perrendi egység, illetőleg sokféleség kérdéskörében a fentebb már említett „kis perrendek” szükségességéről kell már a Koncepció szintjén dönteni. Félreismerhetetlen tendenciája volt az elmúlt évek eljárásjogi jogalkotásának a Pp.-n belüli, annak általános szabályait részben felülíró és az állítólagos gyorsítás és egyszerűsítés jegyében született önálló eljárásrendek felállítására. E szabályozási egységek a legitimitásukat vagy a pertárgyérték csekély, illetőleg kiemelten magas voltából („kisértékű” per, kiemelt jelentőségű per¹⁹), vagy a perbeli személyek minőségéből (vállalkozások egymás közötti perrei) merítették. Ezzel párhuzamosan az európai uniós jogalkotó is a töle megszokott szükségtelen, illetőleg helyenként romboló aktivizmussal lépett az eljárási rendek nehezen jóvátehető szétföredezésének útjára (EU-Bagatell Rendelet, ADR Irányelv és ODR Rendelet). Az EU aktusai mögött végső soron szintén mindenhol egy személyi és/vagy pertárgyérték alapon privilegizáló paradigma áll, mégpedig elsősorban az unió eljárásjogi jogalkotását már eddig is a szükségest jóval meghaladó mérvű fogyasztóvédelem. A vezérelv – mind a vonatkozó korábbi és újonnan még fölerősített joghatósági szabályok,²⁰ mind pedig a csekély értékű követelések önálló eljárásrendje és a fogyasztói (online) mediáció esetében – ugyanaz: a védelemre szoruló, magatehetetlen, illetőleg a fogyasztói

¹⁸ Lásd például Németországban a két külön bírósági utat megjelenítő *Arbeitsgerichtsbarkeit* és *Verwaltungsgerichtsbarkeit* kettősségét, külön bemeneti és teljes külön jogorvoslati fórumrendszerrel.

¹⁹ Cizelláltabb már az utólagos tágító módosítás, amely a Pp. 386/A. §-ába felvette a közérdek irányába mutató, kormányzati ellenőrzési szerv által indított kereseteket.

²⁰ Vö. a Brüsszel-I. rendelet reformját megvalósító Európai Parlament és a Tanács 1215/2012/EU rendelete (2012. december 12.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról 6., 18. cikkeit.

társadalom által azzá tett fogyasztó mint az ideáltipikus európai természetes személy.²¹ A tipizáltan gyengébbnek tekintett és ezért védelemre szorulóknak tekintett fél (munkavállaló, biztosított, fogyasztó) védelme természetesen nem önmagában elvetendő. Az azonban semmivel nem támasztható alá, hogy ez a védelem miért egy nagyon kétes értékűen egyszerűsített és gyorsított, mert az egyszerűsítést és gyorsítást eljárási alapjogok, garanciák és perjogi alapelvek feladásával elérő külön eljárásrend lenne képes biztosítani. Tovább menve: a gyengébb fél védelmét célzó eljárásrendek (így első sorban a csekély értékű per szabályai) és azok csökkentett garanciális szintje könnyen visszafelé süllhetnek el, hiszen statisztikailag sem bizonyos, hogy ezt az eljárástípust nem többségében éppen a gyengébb fél alperesi pozíciójában fogják majd alkalmazni (tömeges bagatell követelések behajtása a fogyasztón a védelemre talán kevésbé szoruló faktoring cég által vagy éppen a multinacionális primer szolgáltató által). Vitathatatlan ugyanakkor, hogy az alacsony pertárgyértékű ügyekre vonatkozóan több országban található speciális eljárásrend.²² Végül van olyan példa is, ahol pertárgyértéktől függetlenül, más szempontok alapján utalnak ügyeket egyszerűsített eljárásra,²³ illetőleg egy figyelemre méltó komplex megoldással egyszerre próbálnak tekintettel lenni az ügy bonyolultságára és a pertárgyértékre.²⁴

Más a helyzet a kiemelt jelentőségű perrel. Ez már ténylegesen magyar unikum, hasonló pertárgyérték-alapú kiemelést a vizsgált országok perrendjei közül a frissen, 2011-ben megreformált japán polgári perrendtartás ismer csak (jellemző módon a szabályozás ott is kéz a kézben jár a csekély értékű követelésekre vonatkozó külön szabályrendszerrel). A szabályozás nemzetközi összehasonlításbeli egyedülállósága nem véletlen: a pertárgy értékének magas volta önmagában nem teszi egy ügy megítélését bonyolulttá és alapvető jelentőséget sem kölcsönöz az ügynek. Többek között ez a felismerés, azaz az alapvető jelentőség és adott esetben a közérdek érintettségének reflektálása vezette a jogalkotót akkor, amikor eloldotta a kiemelt per feltételrendszerét a kizárólagos pertárgyérték-kötöttségéből és kibővítette azt a kormányzati ellenőrzési szerv keresetindítási jogával.²⁵ Az elméleti-dogmatikai indokolhatatlanságon túl mellesleg a mindennapi ügyvédi tapasztalat is azt mutatja, hogy a kiemelt jelentőségű peres szabályok beiktatása nem eredményezte az

²¹ Ettől, a tipizáltan (a fogyasztó mellett a munkavállaló és a biztosított) gyengébbnek tekintett személyi körre alapozó szabályozási technikától megkülönböztetendő a nem tipizált, hanem adottságokon alapuló és ezért megkérdőjelezhetetlen eljárásjogi védelmi igény a gyermekek, cselekvőképtelen, illetőleg korlátozottan cselekvőképes személyek, valamint egyéb fogyatékkal élők esetében. Ez utóbbiak megfelelő eljárásjogi védelmére példamutató szabályozást tartalmaz az Egyesült Királyság vagy Kanada perjoga.

²² Így például Japánban vagy Kanadában. Egyszerűsített eljárást ismer Svájc új szövetségi perrendje is, amely a kis pertárgyértékű ügyeken felül bizonyos tárgyú ügyeket (például bérlet) a pertárgyértéktől függetlenül egyszerűsített eljárásra utal.

²³ Spanyolországban a meghatározott minősített okiratokon alapuló igények tartoznak ide a bizonyítási eljárás vélelmezett egyszerű volta okán.

²⁴ Vö. a Woolf-reform óta a *small/fast/multi track* rendszert Angliában.

²⁵ Vö. a Pp. 386/A. § 2012. december 15. óta hatályos szövegével.

érintett ügyek gyorsabb elintézését, sőt a helyenként az ügyek bonyolultságához mérve illuzórikusan rövid határidők és időközök inkább a folyamatos folytatólagos-tárgyalás-tűzéshez és az eljárások stagnálásához vezettek.

Az végül, hogy a piacgazdaság viszonyai között miért kellene bármifajta különbséget tenni a vállalkozások részvételével és az anélkül folyó perek szabályai között, nehezen kitalálható, különösen az egységes perjogi dogmatikának, az Alaptörvényből következő azonos eljárásjog követelményének és az itt is nem véletlenül hiányzó mértékadó külföldi példáknak a figyelembevételével.²⁶

Alapvető megfontolás tehát mind a peres felek személyéhez, mind pedig a pertárgy-érték nagyságrendjéhez igazodó külön, „leágazó” eljárásrendek szükségszerűségének megválaszolása során az, hogy a felek minősége és a pertárgy értéke önmagában eltérő eljárásjogi szabályozást nem tesz szükségessé. Itt részben perjogi gondolkodásmódbeli váltásra lehet szükség, melynek végeredményeként az a felismerés kell, hogy megjelenjen a jogalkotónál, miszerint az eljárások gyorsításának kulcsa valójában nem a sajátos perjogi szabályokban, hanem a bírák személyes minőségében és a leterheltségüket pozitívan befolyásolni képes, őket körbevevő szervezeti-infrastrukturális adottságokban keresendő. Nyugat-Európa egyes itt tárgyalt referencia-országokban a perek elintézésének átlagidőtartama a néhány hónapos nagyságrendnél tart. Erre azonban sehol nem egy „lebutított”, illetőleg az ügyek individuális specifikumait figyelmen kívül hagyóan egyszerűsített és rövid határidőkkel telerakott eljárás teremtett lehetőséget, hanem a bíróságok megfelelő költségvetési beágyazottsága, a bírósági szervezet megfelelő nagyságrendű infrastrukturális (IT) fejlesztése és a bírói hivatás mint életpálya tényleges anyagi attraktivitásának megvalósítása annak érdekében, hogy a bírósági szervezet ne maradjon le a többi jogi hivatásrend mögött a legjobbak közül való válogatás lehetőségében. Összefoglalva: az eljárások effektívebbé tételének és ezen belül a perek gyorsításának elsődleges záloga nem a pertípusok kényszeres differenciálása, hanem az intellektuális értelemben differenciált – és ezért tekintélyt parancsoló és dönteni képes – bírói személyiség (amely fogalom egyébként feltűnően hiányzik a mennyiségi szemlélet által uralt európai uniós jogszabálygyár funkcionáriusainak szótárából).

A jelen II. pontban – nyilvánvalóan nem kimerítően – említett szempontok azt mutatják, hogy a legszerényebb perjogászai becslés szerint is az új Pp. megalkotásával egyidejűleg egy sor kérdésben újra kell gondolni és szabályozni a bírósági szervezeti jog (és azon belül a bírói jogállás) több meghatározó részterületét.

²⁶ Nem teljesen példanélküli azért a peralanyok szerinti szabályozási különbségtétel, de nyilvánvalóan nem követendők azok az egzotikumok (például Oroszország és Kína perjogában), amelyek külön fejezetet szentelnek például a külföldi fél részvételével folyó pernek.

III. Általános perrendi szabályok, elsőfokú eljárás

1. Alapelvek; Joghatóság, hatáskör, illetékesség

A hatályos Pp. által is már megvalósított, többszintűen – tehát a kódexen végigvonulóan, de ugyanakkor az egyes részekben és fejezeteken belül is – az általánostól a különös felé haladó (általános szabályok, elsőfokú eljárás, perorvoslatok, különleges perek) jogszabályszerkesztési technikát meg kell tartani, ez messzemenően tükrözi a mértékadó külföldi kódexek felépítését is. Az már ugyanakkor egy nemzetközi összehasonlítás alapján sem egyértelmű, hogy egy kódexszintű általános, bevezető részre szükség van-e; ha igen, akkor annak milyen terjedelmi és tartalmi jellemzői legyenek. Ezen belül pedig a leglényegesebb eldöntendő kérdés, hogy kell-e kifejezett törvényi szabályozási szintre hozni a polgári perjog alapelveit, ahogyan azt a hatályos Pp. – részben – megteszi. Tipikusnak ebben a körben a rövid, csak 3-4 szabályt tartalmazó alapelvi fejezet tekinthető, ez a jellemző az újabb perrendi kodifikációk esetében is²⁷ azzal, hogy itt bizonyosan a kódex feladata a perbeli szereposztás, azon belül is a bíró szerepének definiálása, aktivitási fokának, eljárásmenedzsment-jogkörének szabályozása.²⁸ Ehhez képest kétségesebb, hogy van-e szükség a kódexben a polgári per céljának a meghatározására. A törvény elején a szabályozás céljának a meghatározása ugyan láthatólag egy berögzült magyar kodifikációs gyakorlat, ugyanakkor egy ilyen meghatározásnak a Pp. elején összehasonlíthatatlanul nagyobb szerepe van, mint a jogszabályok többsége esetén, hiszen míg a törvények túlnyomó része esetében deklaratív jellegű a célmeghatározás, addig a perrend esetében egy ilyen szabály lényegében minden részletszabályra kiható módon determinálja majd a szabályozást. Azzal együtt, hogy ebben a körben szükségtelen az alaptörvényi rendelkezések megismétlése,²⁹ a perrend elején mégis joggal merül föl az igény az igazságszolgáltatás versus jogszolgáltatás vagy másként anyagi igazság versus véglegesség (jogbiztonság) között fennálló örök feszültség feloldására. A Koncepciónak javaslatot kell majd tennie egy ezt – a perjog lényegét megjelenítő – feszültségi viszonyt feloldó megfogalmazásra. Vezető külföldi példákat is figyelembe véve nehezen képzelhető el, hogy a meghatározó szerepet egy ilyen feladatmeghatározásban ne az utóbbi kategória játssza. Ebből (is) következően pedig nyilvánvaló a rendelkezési és a tárgyalási elv hangsúlyos alapulvétele a kodifikáció során. Ugyanakkor nem szabad azt sem elfelejteni, hogy van olyan mértékadó jogrendszer is, amely teljesen lemond az alapelveknek (és a törvény, illetőleg a polgári per céljának) a törvény elején való kiemelt szabályozásáról és azok érvényesülését azzal valósítja meg, hogy az eljárási részletszabályokban konzekvensen alapelvi tartalmakat tükröztet.³⁰ Egy ilyen

²⁷ Például az új Szövetségi Perrendtartás Svájcban, vagy Bulgária új perrendtartása.

²⁸ Kifejezetten terjedelmes szabályozást tartalmaz erre nézve a megreformált angol perrendtartás.

²⁹ Vö. Pp. 1. §, 2. § (1) bek. egyrészt és Alaptörvény XXVIII. Cikk másrészt.

³⁰ Így például a német perrend. Vö. §139. ZPO és az ahhoz kapcsolódó esetjogot.

példa követése esetén elképzelhető az is, hogy a Pp. az ítélezést végző fórumrendszer meghatározásával és az eljárásra hivatott fórum meghatározására irányadó (joghatósági, hatásköri és illetékességi) szabályozókkal *in medias res* kezdődjön. Egy ilyen rendszer esetében az alapelvek megnevezésében és részletes tartalmi kidolgozásában szükségszerűen vezető szerep jut a bírósági jogalkalmazásnak és a perjogtudománynak.

Az íménti gondolat átvezet az általános szabályok között tárgyalandó másik témakör, az individuális ügyben eljáró fórum meghatározását szolgáló joghatóság–hatáskör–illetékesség három lépcsős szabályrendszer kialakításának problémáihoz. Ebben az összefüggésben is elmondható, hogy nemzetközi összehasonlításban két jogforrástani megoldás figyelhető meg: az egyik modell – amelynek talaján a hatályos magyar szabályozás is áll – abból az implicit nemzetközi jogi és nemzetközi magánjogi dogmatikai feltevésből indul ki, hogy a perrendtartás mint egész szabályai azután és azon az alapon alkalmazhatók és alkalmazandók, hogy megállapítható: van a perrendet hordozó szuverén államnak *facultas iurisdictionisa* és egy második lépésben joghatósága.³¹ Egy ilyen kiindulópont esetén logikusan érvelhető, hogy a perrend maga csak a hatásköri és az illetékességi szabályokat tartalmazza, a joghatósági szabályokat, mint saját alkalmazhatóságának implicit feltételét azonban nem. A másik modell kevésbé formalista és inkább egy funkcionális szemléletmódból indul ki. Ennek lényege abban ragadható meg, miszerint az illetékességi és a joghatósági szabályok között funkcionális értelemben nincsen lényegi különbség, hiszen mindkettő a *facultas iurisdictionis* adott volta esetén már csak egy területalapú feladat-allokációt végez el, ráadásul túlnyomóan egybeeső kapcsolóelvek (joghatósági/illetékességi okok) alapján. E modell érvényesülése esetén a perrendtartás illetékességi fejezetének funkcionális hatálya kiterjed a joghatóság szabályozására is, azaz a perrend illetékességi szabályai egyben joghatósági szabályok is.³² A koncepció szintjén már döntést kell hozni arról, hogy esetleg elmozdul-e a jogalkotó e második modell implementálása felé, hiszen ez a hatályos nemzetközi magánjogi szabályozók³³ megfelelő módosítását tenné szükségessé. E második modell felé való elmozdulást több elméleti és gyakorlati tényező is indokolhatja. Ezek között említhető a Brüsszel-I. rendelet reformja és a kapcsolódó, polgári igazságügyi együttműködési tárgyú uniós rendeletek által folyamatosan erősített³⁴ tendencia, amely az európai uniós joghatósági szabályozók párhuzamos tagállami szabályozókat felülíró és immár az Unió kívüli, harmadik országokra kiterjedő jelleggel is derogáló jellegében fogható meg. Miután az uniós joghatósági szabályozók többségükben egyúttal szükségszerűen

³¹ A *Gerichtsbarkeit-internationale Zuständigkeiten* differenciáció a magyar vonatkozó joganyagban nem látható.

³² Vö. így például a német ZPO 12. skk. §-ait, a hasonló szabályozást tartalmazó finn perrendet, vagy a japán polgári perrendtartás 3. skk. §-ait. Vö. utóbbihoz: NISHITANI, Yuko: *Die internationale Zuständigkeit japanischer Gerichte in Zivil- und Handelssachen. Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, 2013. 289–295. o.

³³ Nmjtvr. 54. skk. §-ok.

³⁴ Lásd fentebb a 1215/2012/EU rendelethez a 23. lábjegyzetben.

illetékességi szabálytartalommal is rendelkeznek, a nemzeti szintű összevont szabályozás egyszerre szolgálhatná a harmonizáció és a jogforrási töredezettség fokozatos megszüntetésének célját.³⁵

2. Felek és más perbeli személyek

A felek és egyéb perbeli személyek szabályozása kapcsán két olyan problémakör azonosítható, amely mindenképpen megoldásra vár a Pp. kodifikációja során és amelyekre nézve már a Koncepciónak előzetesen állást kell foglalnia. Ez a két terület a perbeli alanytöbbség és a (kötelező) jogi képviselet.

Egyrészt az egyre nagyobb jelentőségű tömeges igényérvényesítések (környezeti károk, tömeges fogyasztói igények termékfelelősségi tényállásokból, vagy akár az új Ptk. által előrevetített, meghatározott csoporthoz való tartozás alapján indítható perek) esetén előfordulnak olyan szituációk, amelyek már nem, vagy csak aránytalan nehézség árán kezelhetők változatlanul a hagyományos pertársasági formulákkal. Az ilyen esetek a perbeli alanytöbbség tovább specializált szabályozási formáit követelhetik meg azzal, hogy előre kell bocsátani: itt elsősorban anyagi jogi kérdéstről és ahhoz kapcsolódóan egyszerű anyagi jogerő-kiterjesztési kérdéstről van szó, nem pedig egy újfajta pertípus kialakításának igényéről. A perjogi kodifikáció feladata tehát ebben a körben csupán az, hogy az anyagi jog által statuált és a modern életviszonyok által egyre gyakrabban felszínre hozott tömeges igények eljárásjogi kanalizálását hatékony módon lehetővé tegye, így különösen rendezze egyértelműen³⁶ az ilyen perlésre való felhatalmazás, a perben állás, a pertársasághoz hasonló függőségi viszonyrendszer, a marasztalási összeg kollektívja, annak letéti/fiduciárius jellegű kezelése, majd az „osztály” tagjaival való elszámolás és az anyagi jogerő szubjektív korlátainak kérdéseit. A vonatkozó tradicionális angolszász jogintézmények³⁷ szabályozási környezetéből és az ahhoz kapcsolódó bírói esetjogból bizonyosan funkcionálisan sokat lehet meríteni még akkor is, ha a jogi-kulturális és jogszociológiai miliő alapvető különbségei miatt nyilvánvalóan a mi kontinentális perjogunknak nem lehet egy *opt-out* modell a kiindulópontja.³⁸ Ennek megfelelően egy óvatos *opt-in*, illetőleg jogerő-kiterjesztéssel együtt bevezetett mintaper irányába elmozduló eljárásjogi jogalkotási tendencia már meg

³⁵ A minimális célként definiálható uniós jogforrásokra való Pp.-beli utaláshoz lásd részletesen lentebb a VIII. pontban.

³⁶ És nem a 2010-ben látott első ilyen próbálkozásnál látott dilettáns, az angolszász jogrend elbeszélésekből való ismeretén alapuló, szétfolyó szabályozással.

³⁷ *Class/derivative action* (USA), *class/representative proceedings* (Kanada).

³⁸ Ezt megerősíti az Európai Bizottság 2013. június 11-i legutóbbi, már szokásos módon magyarra félrefordított (*redress, Rechtsschutz*) „A kollektív jogorvoslat horizontális európai kerete felé” című Közleménye is, amellyel – az előzetes becsléseknek is megfelelően – az *opt-out* típusú szabályozást alapvetően nem tartja adaptálhatónak. COM(2013) 401 final.

is figyelhető egyes mértékadó, illetőleg újabb európai perrendekben is.³⁹ Megvizsgálandó, hogy mivel a csoportos perek az anyagi joghoz a fent irtaknak megfelelően számos – és nagyon különböző ponton – kapcsolódnak, a különböző csoportos perek egyáltalán szabályozhatók-e együtt. A kereset tárgya, illetve az anyagi jogi jogvita e körben determinisztikus (közérdekű kereset megállapító, eltiltó jellegű keresetekre,⁴⁰ a *class action* jellegű, csoportos per elsősorban kártérítési perekre alkalmas,⁴¹ bizonyos ügyekben csak az egymásnak ellentmondó ítéletek elkerülése végett lenne előnyös a közös jogkérdések valamennyi perre kiterjedő hatályú eldöntése.⁴² Bármilyen szabályozási modell választása esetén szem előtt kell tartani, hogy a perjog nem veheti át az anyagi jog feladatát az ilyen igények érvényesíthetőségének statuálásában, hanem a feladata alapvetően a jogerő-kiterjesztés és azt megfelelően legitimáló eljárás-menedzsment biztosítása.⁴³

A másik jelzett problémakör a kötelező jogi képviselő megfelelő kialakítása, amelynek igényét nem utolsó sorban a hatályos szabályozás szembeszökő anomáliái vetnek föl. Amellett, hogy a hatályos Pp. tartalmaz egy sor olyan illuzórikus rendelkezést, amely egyszerű kodifikációs technikával helyrehozható,⁴⁴ már lényegesebb alapvető tartalmú problémát is hordoz a jogi képviselő és azon belül a kötelező jogi képviselő intézménye. A jogi képviselővel folyó eljárás esetén ugyanis semmivel nem indokolható a rendelkezési és a tárgyalási elv, valamint különösen az ebből a szempontból ezek folyamányának tekinthető állítási és bizonyítási kötelezettség/teher relativálása különböző bírósági kitanítási kötelezettségek útján. A Konceptió megalkotása során ebben a körben (is) a rendelkezési és a tárgyalási elv kompromisszumok nélküli komolyan vétele vezérelv szerepet tölthetne be.

Végül a perbeli személyek kapcsán utalni kell az ügyész szerepére. A modern perjogok – ellentétben a felekben kevésbé bízó és így a rendelkezési elvet sem komolyan vevő egyes korábbi, politikailag jobban átszőtt perjogokkal – tendenciaszerűen láthatólag nem száznak igazi szerepet az ügyésznek a polgári perben. Egyes részterületeken, ahol a sze-

³⁹ Németország (egyelőre pontszerűen bevezetve a tőkepiaci befektetői igények frissen, 2012. november 1-jei hatálybalépéssel megreformált mintaperével: Kapitalanleger-Musterverfahrensgesetz, *KapMuG*), Hollandia (ahol a kontinensen először külön az osztályos perlésre szakosodott intézetet is létrehoztak), Bulgária (külön pertípusként).

⁴⁰ Ptk. 209/B. §, UKlaG Németországban.

⁴¹ Így elsősorban az USA *class action* szabályai: *Federal Rules of Civil Procedure*, 23–23.1.

⁴² Így például a termékfelelősségi, vagy a befektető-védelmi ügyeken. Ez utóbbira lásd a KapMuG-ot Németországban, illetve általánosságban a *multi district litigation* az USA-ban.

⁴³ További, nem a *class action* témaköréhez tartozó, de egyéb alanytöbbségi probléma is a kodifikáció során szabályozás-letisztításra vár, ezek csak az említés szintjén: az egyes beavatkozási formulák egyértelmű megkülönböztetése (*Nebenintervention*, *Hauptintervention*, *Streitverklündung*), azonos perbeli pozícióban lévő felek egymás közötti perlése [vö. 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény 11. pontja, *crossclaim* stb.].

⁴⁴ Pertárgyérték egyeztetése a 23. §-sal vagy inkább annak teljes kiiktatása a 73. §-ból, a követhetetlen logikájú kivételrendszer rendbetétele, a ténylegesen lényeges és szakértelmet igénylő perek nem kivételként való definiálása stb. Mindez akár az általában az egy fórumhoz (például törvényszék) kötött általános ügyvédkényszer bevezetésével is egyszerűen elérhető, vö. például § 78. ZPO.

repe megmaradhat (például egyes személyállapoti perek, törvényességi felügyelet keretében biztosított keresetindítási jogok), ott pontszerűen röviden világossá kell tenni a Pp.-ben is az eljárásjogi szerepét, tekintettel immár a Kúria legújabb iránymutatására is.⁴⁵ A perjogösszehasonlítás itt a fentebb említettek miatt kisebb szerephez fog jutni. Hozzá kell tenni, hogy ez azért is igaz, mert egyre több tipikus, közérdekvédelmi funkciót is betöltő keresetindítási jogot (fogyasztóvédelem, versenyjogi jogsértések szankcionálása) mind az angolszász, mind a modern kontinentális perjogok egyre inkább nem egy állami funkcionárius keresetindítása, hanem a privát jogérvényesítés útján látnak érvényesíthetőnek.⁴⁶ Ez, az úgynevezett *private law enforcement* koncepció még sok kiaknázandó potenciált hordoz magában és érdemes lesz tudományos megalapozás és a külföldi tapasztalatok kiértékelése után szerepet szánni neki a Koncepció megalkotása során.

3. Tárgyalás és bizonyítás

Nem a túlhangsúlyozott és a törvényalkotó által előszeretettel alkalmazott egyre több és újabb rövid határidő Pp.-be iktatása az eljárás gyorsításának, illetőleg általában is az hatékonyság-növelésnek a leghatékonyabb eszköze. Amint arra már fentebb több ponton rámutattunk, a hatékony és gyors eljárás biztosítékainak pontszerűen, fejezetről-fejezetre az egyes perjogi jogintézmények tartalmi kialakításában kell megjelennie, valamint a bírói autoritás kell, hogy azokat végül érvényesítse. A tárgyalási és bizonyítási szakaszban az egyik központi jelentőségű tartalmi biztosíték a megfelelő tárgyalás-előkészítés, amelyre valamennyi jogcsalád-reprezentatív kódex kiemelt figyelmet fordít.⁴⁷ További hatékonyságnövekedés érhető el akár ennek a tartalmi előkészítő tárgyalásnak egy perfelvételi tárgyalással való összekötése, azaz utóbbit követő, megszakítás nélküli lefolytatása esetén. A tárgyalás-előkészítési szakaszban tipikusan hangsúlyos része a vezető jogrendszerekben általában – ennek jelentőségét tovább hangsúlyozandó – külön fejezetben szabályozott bizonyíték-konzerválási eljárás.⁴⁸ Már a Koncepció szintjén is rögzíteni lenne ajánlatos azt, a funkcionális perjog-összehasonlítás alapján minden nehézség nélkül belátható tény, hogy az angolszász típusú, és elsősorban az USA perjogai által reprezentált tárgyalást megelőző

⁴⁵ Vö. A Kúria az ügyészt mint absztrakt közjogi jogalanyt definiáló és polgári perbeli szerepét jogösszehasonlító alapokon is meghatározó 2/2012. *Közigazgatási-munkaügyi-polgári jogegységi határozatát*.

⁴⁶ „Private attorney general.” Vö. legutóbb például WELLER, Matthias: Kartellprivatrechtliche Klagen im Europäischen Prozessrecht: „Private Enforcement” und die Brüssel-I-VO. *Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft*, 2013. 89–101. o.

⁴⁷ Vö. például *pretrial conference* (USA, Kanada), *scheduling conference* (Japán), *früher erster Termin* (Németország).

⁴⁸ *Pre-trial discovery* (USA, Kanada és újabban angolszász hatásra: Japán), de a kontinentális jogcsaládon belül is több kódexben találunk erre vonatkozó külön fejezetet (főleg az újabb kódexekben: Lettország, Horvátország, Csehország, Észtország).

és azt előkészítő tényfeltáró eljárás (*pre-trial discovery*) sem egészében, sem pedig egyes elemeiben nem illeszthető be egy kontinentális perjogi tradícióban élő perrendbe. Ahogyan ez már más helyütt részletesebben (és ezért itt nem megismétlendően) kimutatásra került,⁴⁹ a *discovery* bármilyen adaptációja ugyanis feltételezné az összes olyan perjogi-kultúrabeli és jogszociológiai feltételnek az egyidejű átvételét is, amelyek meghatározták a *discovery* részletszabályainak kialakulását: a perbeli szereposztás felek és képviselőik egyértelmű túlsúlyán alapulása, és ezzel párhuzamosan a bíróság alárendelt szerepe; a tárgyalás előtt lezajló tényfeltárási eljárásban a felek egymás bizonyítási eszközeinek kikutatásához közjogias jellegű jogosultságok biztosítása, főszabály szerint anélkül, hogy ebben a bíróság közreműködjön vagy akár csak a kikutatásról egyáltalán tudna; a fél kötelezése a neki egyértelműen hátrányos bizonyítási eszközök, illetőleg bizonyítékok szolgáltatására és ennek represszív szankciókkal való biztosítása; a tárgyalást előkészítő szakasz (*pre-trial*) és a tárgyalás (*trial*) között húzódó szigorú időbeli és minőségi választóvonal fenntartása, utóbbi szakaszban pedig a laikus elem (*jury*) még mindig központi szerepe, ami szükségszerűvé teszi a tényfeltáró eljárás tárgyalás előtti maradéktalan befejeződését; végül ennek megfelelően az egységes, akár hetekig tartó tárgyalás, amelyen már további tényfeltárásnak nincs helye, és csak az anyagi bizonyítási szabályok (*law of evidence*, mérlegelés, bizonyítási teher, befolyásmentesség biztosítása) játszanak már szerepet. Attól a pillanattól kezdve, hogy a *discovery* elemei nem az egymással küzdő felek abszolút uralmán és azzal együtt a bíróság alakító jogának messzemenő kizárásán alapuló eljárásjog⁵⁰ talaján, azaz nem az amerikai peres eljárás személyi és tágabb értelemben társadalmi, szociológiai adottságai között kerülnek alkalmazásra, azok a kontinentális felfogás számára elfogadhatatlan eredményeket hoznának felszínre. Mindenképpen felülbírálandóak ezért a hazai jogalkotó ebbe az irányba tett – és az angolszász jog messzemenő félreértésén alapuló – lépései.⁵¹

A bizonyíték-konzerválási eljárásokon kívül egyéb, jogállapot-konzerválásra irányuló szabályok külön fejezetben való egységes szabályozására is találunk megfontolandó példákat. Így az ideiglenes jogvédelem (ideiglenes intézkedés, biztosítási intézkedés, perfeljegyzés stb.) eljárási szakasztól és funkciótól független, egységes fejezetben megvalósuló szabályozására találunk példát egy sor külföldi perrendtartásban.⁵² Végül a nemzetközi peres tapasztalat azt mutatja, hogy problémát vethet föl egyes bizonyítási eszközök, illetőleg bizonyítékok egyértelmű külön szabályozásának vagy elhatárolásának a hiánya. Így problémát jelent a fél nyilatkozata és tanúvallomása közötti elhatárolás⁵³ (Svájc) és indokolt lehet a külön szabályozás.⁵⁴

⁴⁹ Lásd VARGA István: Az összehasonlító polgári perjog alapjairól. *Acta Facultatis Politico-Iuridicae*. Tom. XL. Budapest, 2005. 113–131. o.

⁵⁰ *Adversary system of procedure*.

⁵¹ Vö. például a kiemelt jelentőségű perekben egyszerre meglepő módon bevezetett *cross examination*, vagy a hasonlóan rendszeridegen 121/A. §-t.

⁵² Így például USA, Svédország, Lettország, Oroszország, Kanada, Bulgária.

⁵³ Így például az új svájci szövetségi perrend.

⁵⁴ Így például Bulgária.

IV. Perorvoslatok

A perorvoslati rendszer kialakításának egyértelmű előkérdése a fentebb a II. pontban meghatározott bírósági szervezetrendszeri kérdések Konceptió-szintű megválaszolása. A végleges szervezeti rendszer ismeretében lehet megalapozott döntést hozni a perorvoslati rendszer fokozatainak számáról, illetőleg a vegyesfokú vagy kizárólag perorvoslati szintű bíróságok meghatározásáról. Miután az Alkotmányhoz hasonlóan az Alaptörvény is – nemzetközi összehasonlításban egyáltalán nem magától értetődő módon⁵⁵ – megkövetel egy rendes perorvoslatot, a kódex perorvoslati fejezeteinek hatályos felépítésén alapvető változás nem tűnik indokoltnak: az továbbra is a fellebbezés és a rendkívüli perorvoslatok szabályozása mentén alakítható ki. Ezt a mintát követi a külföldi perrendek túlnyomó többsége is azzal, hogy kiegészül a szabályozás néhány újabb keletű, tágabb értelemben jogorvoslati intézmény beiktatásával, így elsősorban az alapjog-sérelem perrendi becsatornázásának szabályozásával.⁵⁶

Konceptcionális kérdések leginkább a rendkívüli perorvoslatok megengedhetősége körében merülnek föl, itt mind angolszász, mind kontinentális példák hasznos kiegészítői lehetnek a Konceptió megalkotását előkészítő gondolkodásnak.⁵⁷ A megengedhetőségen belül tisztázandó a Konceptió szintjén, hogy a jogalkotó milyen szerepet szán a felsőbíróságoknak, és elsősorban a Kúriának a rendkívüli perorvoslatok terén, azaz milyen súlyozással akarja kialakítani az individuális jogvédelem és a jogegység biztosításának kettős feladat-összességét. Miután e kettő viszonya egyfajta szimbiózisban képzelhető el és a kérdés csak az említett súlyozás megvalósítása, kiemelt szerepet kaphat a megengedhetőség részletszabályainak meghatározása. Különállóan is alapvető döntést igényel a megengedhetőség körében a megengedhetőségnek a tisztán vitatott értéktől, mint bemeneti feltételtől való eloldása. A pertárgyérték és a vitatott érték nem determinálják az ügy jelentőségét, ez utóbbi alapvetően független az érték szempontoktól. Ezért egy cizellált megengedhetőségi vizsgálati szempontrendszer bevezetése indokolt, nem utolsó sorban jogösszehasonlítás útján nyert külföldi példák hasznosításával, amelyekben nem kizárólagos a vitatott érték feltétel-jellege és – éppen az alapvető jelentőség megítélésének központi volta

⁵⁵ Vö. VARGA István: A jogorvoslatihoz való jog – Alkotmány 57. § (5) bekezdés. In JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány Kommentárja*. Budapest, 2009. 2088. skk. o.

⁵⁶ Az egyik létező megoldási modell az alkotmánybírói döntés közvetlen hatályának definiálása (Németország), a másik a külön jogorvoslati való érvényesíthetőség (hatályos Pp. perújítás). Funkcionálisan ezzel megegyező problémát jelent a nemzetközi emberi jogi, illetve az Európai Unió Bíróságának döntéseinek polgári perbeli kezelése: ezen fórumok döntései jelenleg nincsenek beépítve a perorvoslati rendszerbe. Folyamatban lévő perekben létezik megoldás (Pp. 155/A. §). Jogerős ítéletet követően – amennyiben felülvizsgálatra sincs már mód – azonban megoldandó a perjogi becsatornázás [rendszertanilag rendkívüli perorvoslat útján, vö. még a Be. 416. § (1) g) pontjában definiált felülvizsgálati okot].

⁵⁷ *Certiorari* (USA), *Zulassung* (Németország).

miatt – nem ritka a megengedhetőségi döntés külön perorvoslat tárgyává tétele.⁵⁸ Egy ilyen, vitatott értékre és alapvető jelentőségre differenciáltan alapozó megengedhetőségi vizsgálat kialakíthatóságának irányába mutat egyébként a felülvizsgálati szabályoknak ebben az értelemben már előremutatónak nevezhető legutóbbi módosítása, amelyben a törvényalkotó már a nem vagyoni kártérítéssel kapcsolatos perekben egyértelműen eloldotta a felülvizsgálhatóságot a vitatott értéktől, mint feltételtől.

V. A különleges pereket szabályozó fejezetek

A jelen áttekintés terjedelmi és tartalmi kereteit meghaladná az egyes különleges perek szabályozási igényeinek akár csak felsorolásszerű bemutatása. Ennek megfelelően itt csak a vizsgálat tárgyává tett külföldi perrendek fejezeti bontásának ismeretében kerül kiemelésre néhány olyan különleges per, amelynek szabályozási igénye egyértelmű, jogforrási helye azonban – a hatályos Pp.-t külföldi példákkal összehasonlítva – a Koncepció szintjén megválaszolendő kérdéseket vehet föl.

A személyállapoti perek tipikusan részei a perrendeknek, figyelemre méltó változás ment azonban végbe az utóbbi években Németországban, ahol – tekintettel az alapelvek e perekben jelentősen módosuló tartalmára, valamint arra a szerteágazó kapcsolatrendszerre, amely e pereket tartalmilag egy sor nemperes eljáráshoz köti – az összes státuspert kivételként a ZPO különleges peres szabályai közül és egy külön, egyúttal átfogó nemperes eljárási kódexnek is szánt törvénybe emelték azokat át.⁵⁹ Emellett a „modern” anyagi jogalkotás által indukált újabb fejezetek is kodifikálásra kerültek, így elsősorban a különböző bejegyzett élettársi kapcsolatokból származó jogvitákra vonatkozóan.⁶⁰ Ezek szükségességét a Koncepció szintjén meg kell vizsgálni, és el kell dönteni, hogy elegendő-e kezelésük a családjogi perekkel együtt, illetőleg, hogy ténylegesen indokolja-e valami a külön fejezet létrehozását (vagy inkább érdemes megvárni, amíg megint kicsit alábbhagy a sokféleség).

Sajátosnak tekinthető a magyar szabályozás a sajtó-helyreigazítási per különleges perként való önálló szabályozásával, ez a pertípus ugyanis semelyik vizsgált reprezentatív perrendben nem jelenik meg külön önállóan. Nálunk a fenntartása mellett mégis sok érv szól, így a magyar perjogi tradíciók és a terjedelmes bírósági esetjog mellett elsősorban az a tény, hogy az új Ptk. továbbra is láthatólag a hagyományos Ptk.–Pp. munkamegosztásból

⁵⁸ A magyar hagyományokhoz ebben a körben is legközelebb álló német jogban vitatott érték- vagy (nem és!) alapvető jelentőség-alapon kerül eldöntésre a megengedhetőség azzal, hogy a megengedhetőségről tipikusan a határozatot hozó bíró dönt (*iudex a quo*) és ez ellen a megengedhetőségi döntés ellen van jogorvoslat a felülvizsgálati fórumhoz (*iudex ad quem*, *Zulassungsrevision*, *Nichtzulassungsbeschwerde*). Egy hasonló megoldás irányában összhangban lehetne a korábban az Alkotmánybíróság által megfogalmazott alkotmányos követelményekkel is.

⁵⁹ Lásd fentebb a 10. lábjegyzetben.

⁶⁰ Svájc, Németország.

indult ki, hiszen nem is említi a sajtó-helyreigazítást, az Smtv. e körben pedig láthatólag szintén a Pp.-ben maradó szabályokból indult ki. Az Smtv. sarkalatos törvény jellegére tekintettel erre a rendszerre adottságként lehet tekinteni, nem indokolt a változtatás.

Végül a jelenleg a Pp.-ben szabályozott különleges perekben túl az összehasonlító elemzés megmutatott néhány olyan további pertárgyat, amelyhez több országban Pp.-fejezeti szinten különleges perek kapcsolódnak. Ilyenek különösen: a váltó- és egyéb érték-papírperek,⁶¹ a szellemi alkotásokkal kapcsolatos jogviszonyokból fakadó igények érvényesítésére irányuló perek,⁶² a birtokperek,⁶³ a bérleti jogviszonnyal kapcsolatos perek⁶⁴ és a jogellenesen külföldre vitt kulturális javak visszaszolgáltatására irányuló perek.⁶⁵

VI. Modern technológia a polgári perben

A modern technológiák, így elsősorban az elektronikus kommunikáció alkalmazása nem képes értékelhető nagyságrendben hozzájárulni a polgári per lefolytatásának gyorsaságához és hatékonyságához. Az ennek ellenkezőjét valló víziókkal leginkább egyes gyakorlati külföldi példák, valamint a nemzetközi választottbíráskodás gyakorlata állítható szembe: Azokban a mienkkel összehasonlítható perjogi rendszerekben, ahol már megvalósult elektronikus beadványozási rendszer működik,⁶⁶ továbbra is bevett szokás, sőt bírósági ügyviteli szabály minden beérkező dokumentum nyomtatása és a nyomtatott akta-vezetés. Ez azt jelenti, hogy egyelőre azokban a rendszerekben is, amelyeket a technológiai értelemben vett modern per éllóvasának szokás beállítani, lényegében a postai kézbesítés elektronikus alternatíváinak kidolgozottságáról beszélhetünk csupán, azzal, hogy a rendszer a tapasztalatok szerint komolyabb nagyságrendű szkennert mellékletek fogadására képtelen, ezért gyakran megkettőződik és ezzel inkább nehezkesebbé válik a beadás. Hasonló tapasztalatokat mutat a nemzetközi választottbíráskodás kiemelt intézményi fórumain folyó eljárási gyakorlat is: az állami bíróságok infrastrukturális ellátottságát messze meghaladó intézmények esetében sem a modern technológia alkalmazása, hanem sokkal inkább

⁶¹ Külön fejezetben szabályozzák például Németország, Ausztria, Japán.

⁶² Külön fejezetben szabályozzák például Hollandia, Lettország. Indokolt lehet a hazai, jelenleg hatályos, részben szórt, ám például a védjegytörvényben ma is koncentrált formában megtalálható szabályok egy-egy Pp.-beli szabályozása.

⁶³ Külön fejezetben szabályozzák például Ausztria, Horvátország.

⁶⁴ Külön fejezetben szabályozzák például Ausztria, Hollandia.

⁶⁵ Külön fejezetben szabályozza például Hollandia. A hazánkban is előreláthatólag egyre több – igen komoly nagyságrendű – ilyen igény felmerülése kapcsán megfontolandó ez a megoldás annál is inkább, mert a Brüsszel-I. rendelet reformja során az európai uniós jogalkotó is egyfajta preferenciáját juttatta kifejezésre a *par excellence* szabályozás mellett. Vö. a 1215/2012/EU rendelet 7. cikk 4. pontjában található új joghatósági szabályt.

⁶⁶ Például Ausztria: WebERV (*elektronischer Rechtsverkehr*), amely ügyfélkapus rendszeren keresztül online formanyomtatvány, megfelelő autentikáció utáni benyújtásával dolgozik.

az eljárási szabályok – felek konszenzusán is alapuló – hatékony kialakulása és a foglalkoztatott választottbírák felkészültsége eredményezi az eljárás fokozott hatékonyságát. Ezek a példák azt mutatják, hogy a modern technológia polgári perbeli alkalmazása alapvetően infrastrukturális, technológiai fejlesztési kérdés, természetesen minden különösebb dogmatikai tartalom nélkül. Ennek megfelelően a mértékadó vizsgált külföldi perrendek is inkább csak szórványos, felhatalmazó szabályokat tartalmaznak, illetőleg a technikai feltételek adottsága esetén egyelőre csak statuálják az elektronikus kommunikáció lehetőségét. E tapasztalatok alapján a modern technológiák alkalmazására a Pp. szintjén külön hangsúlyt fektetni nem szükséges. A dogmatikai kidolgozatlansággal nehezen vádolható német ZPO összesen két felhatalmazó szabállyal tudja le a kérdést.⁶⁷ Ez a szabályozási technika minden további nélkül adaptálható. Ezzel együtt a Koncepció szintjén javasolható, hogy az érintett infrastrukturális kérdések, többek között az ügyféloldali elektronikus rendszer (például az Ügyfélkapu megfelelő fejlesztésével), az illetékfizetés elektronikus rendszere és a bíróságok belső ügyviteli rendszere közötti kompatibilitás, az elektronikus bírósági aktakezelés és az archiválási kötelezettségek,⁶⁸ valamint a mindenkori legmodernebb biztonságosági szintnek megfelelő autentikáció kérdései ne a Pp.-t idegen testként és terjedelmes szabályrendszerrel terhelve, hanem – a hivatkozott német szabályozásnak megfelelően – specializált rendeleti szinten kerüljenek szabályozásra. A néhány, tényleges eljárásjogi relevanciával rendelkező kérdést pedig indokolt az adott érintett hagyományos perjogi intézmény részletszabályai között szabályozni (például az elektronikus beadvány beérkezettnek tekintésének feltételei vagy a kézbesítési vélelem bekövetkezte elektronikus kézbesítésnél).

⁶⁷ § 130a és § 130b ZPO, valamint a tervezett § 130c, amely szintén rendeleti szintre delegálná a technikai/elektronikus formanyomtatvány-szintű megvalósítást, amelynek németországi tervezett ideje egyébként 2022.

⁶⁸ Lásd ehhez és a technikai lebonyolítás, valamint különösen az adatvédelem problémáihoz legutóbb: JANDT, Silkev – NEBEL, Maxi: Die elektronische Zukunft der Anwaltstätigkeit. *Neue Juristische Wochenschrift*, 2013. 1570. o. Az egyes technológiai követelmények és szabályozandó részterületek vonatkozásában és jogösszehasonlító szemszögből vö. KENGYEL Miklós – NEMESSÁNYI Zoltán: *Electronic Technology and Civil Procedure. New Paths to Justice from Around the World*. Dordrecht, 2012.

VII. Alternatív jogvitarendezés a Pp.-be integrálva

1. Mediáció

Részben a már évek óta tartó és éppen a jelen kézirat lezárásának napjaiban⁶⁹ újabb lendületet kapó uniós irányelv- és immár rendeletalkotás nyomása alatt egyre több országban integráltak a polgári perrendekbe is mediációs szabályokat. Ebben a körben két tendencia figyelhető meg: az angol jog által képviselt agresszívabb, a megindult polgári per feleit mediálásra kényszerítő szabályozás, valamint a meggondoltabb, a mediáció lényegét, azaz a felek közös saját elhatározását továbbra is elsődlegesen szem előtt tartó német szabályozás, amely nem teszi a bíróság által kikényszeríthetővé a mediációt. Ezen túlmenően a külföldi szabályozások tipikusan a permegelőző mediációt is szabályozzák, többnyire a mediáció dokumentált megtörténtét és annak igazolását – különböző kikényszeríthetőségi fokkal – perelőfeltételként definiálva. A Pp.-kbe való integrálásra számos pontszerű megoldást láthatunk, amelyek többnyire a per keretein belül egyszerűen csak megadják a lehetőséget a mediációra, és elsősorban az abból születhető egyezsége, annak joghatásaira, végrehajthatóságára reflektálnak.⁷⁰ A szabályozás lényegét tekintve kötelező mediációval elsősorban az angolszász jogcsaládon belül találkozunk,⁷¹ ami elsősorban az ott sokkal hangsúlyosabb szereppel megjelenő tárgyalást megelőző szakaszban is betudható.⁷² A korábbi általános – és szerencsére még kézzelfogható eljárásjogi konkrétumot nem nagyon tartalmazó – EU Mediációs Irányelvhez⁷³ képest azonban az ODR-Rendelettel és az ADR-Irányelvvel láthatólag olyan folyamat veszi éppen kezdetét, amelynek lényege, hogy a mediáció nagyobb – és a felek akaratától részben függetlenül kikényszeríthető – teret követel magának a polgári igazságszolgáltatásban. A mediáció mind bíróságon kívüli, mind pedig perbe integrált válfaja, különböző fokban ugyan, de alapvető rendszeridegenséget mutat a polgári perbeli szabályozásban. Az utóbb említett két, nem meglepő módon fogyasztóvédelmi céllal született uniós aktus kifejezetten a polgári igazságszolgáltatás egy jelentős

⁶⁹ EU Hivatalos Lap L 165 (2013. június 18.) számában közzétéve: Az Európai Parlament és a Tanács 524/2013/EU rendelete (2013. május 21.) a fogyasztói jogviták online rendezéséről (*EU ODR-Rendelet*); Az Európai Parlament és a Tanács 2013/11/EU irányelve (2013. május 21.) a fogyasztói jogviták alternatív rendezéséről (*EU ADR-Irányelv*).

⁷⁰ Így például Ausztria, Svájc, Franciaország. Lásd a különböző szabályozási lehetőségek áttekintésével: FISCHER, Christian – UNBERATH, Hannes: *Das neue Mediationsgesetz*. München, 2013.

⁷¹ Például Anglia, Kanada.

⁷² Vö. például Angliában: *Practice Direction on Pre-action Conduct*, amely szerteágazó módon szankcionálja a mediáció elmaradását, illetve nem megfelelő lefolytatását (eljárás felfüggesztése, pénzbírság). A különböző, perjogi kulturális különbségekkel magyarázható mediációs modell-különbségekhez jogösszehasonlító módszerrel vö. STEFFEK, Felix: *Rechtsfragen der Mediation und des Güterichterverfahrens. Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*, 2013. 528–564. o.

⁷³ Az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelve (2008. május 21.) a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól (*EU Mediációs Irányelv*).

szegmensének felvállalt vulgarizálására vezet azzal, hogy hosszú távon egyre nagyobb területeket old el a polgári per bírósági eljárási garanciákkal és bírói jogi szakértelemmel biztosított köréből. Ebben a tendenciában az a veszély is rejlik, hogy a polgári jogvédelmi/igényérvényesítési rendszer megduplázódik és egyben a polgári per jelentőségéből folyamatosan egy minőségileg alárendelt rendszer javára veszít.⁷⁴ A bíróságon, illetőleg peren belüli mediáció szintén modern, tendenciaszerű, kényszeres erőltetése pedig azért nehezen érthető perjogászai szemmel, mert a megindult (szintén: meginduló!) polgári per logikája és ennek megfelelően alapstruktúrája gyökeresen más, mint a mediációé. A megindult kontradiktórius igényérvényesítés a tapasztalatok szerint implikálja az egyetértésben történő jogvitarendezés kizártságát vagy legalábbis alacsony valószínűségét. Ebből a helyzetből bírói ráhatással visszairányítani a feleket a mediáció irányába mind bírói szerepzavarhoz, mind pedig tényleges idő- és hatékonyságvesztéshez vezet. Megfontolandó mindezen okokból a Koncepció szintjén a lehető legszelidebb, lényegében a mediáció lehetőségére utaló szabályozás szintjén való megmaradás és ahhoz kapcsolódóan az Irányelvek által szükségessé tett néhány olyan eljárásjogi intézmény szabályozása, amelyek „beágyazzák” a mediációt a szükséges mértékben a kontradiktórius jogérvényesítés rendszerébe (mediációs nyilatkozatok és bizonyítási eszközök bizalmas kezelése, elévülés nyugvása). Az irányelvi szabályozás fényében végül annyi elkerülhetetlennek tűnik, hogy a szabályszerű keresetindítás feltételrendszerében, tehát a keresetlevél tartalmi elemeinek szabályozásánál megmaradjon egy figyelemfelhívási funkciót betöltő *lex imperfecta*.

2. Választottbíráskodás

A Vbtv. – sok tekintetben indokolatlanul megkérdőjelezetlen – UNCITRAL-harmonizáltsága azt a képzetet keltheti, hogy a magyar perjogi jogalkotónak nincs dolga a polgári per elsődleges alternatívája, azaz a magánjogi választottbíráskodás területén. Ez a nézet a fellátó hatályos szabályozás és az ahhoz kapcsolódó bírósági gyakorlat fényében egyértelműen megalapozatlan, mert a jelenlegi választottbíráskodási jogszabályi környezet több diszfunkciót is mutat, amelyek kiküszöbölésére – külföldi példák tanulsága alapján is – jó alkalmat nyújthat az új Pp. kodifikációja. Kiindulópontként a következő, az összes vizsgált referenciaország szabályozásával összehangban lévő gondolatmenet vehető: úgy a választottbíráskodásnak, mint az államnak érdeke, hogy a magánjogi jogviták alternatív, választottbíráskodási elintézése a jogalkotás és az állami bírósági jogalkalmazás részéről megnyilvánuló lehető legnagyobb támogatás és koordináció, de ugyanakkor egy megfelelő minőségbiztosítás mel-

⁷⁴ Lásd ugyanígy az első reakciók közül helyenként maró gúnnyal az egyik vezető német perjogász elemzését: ROTH, Herbert: Bedeutungsverluste der Zivilgerichtsbarkeit durch Verbrauchermediation. *Juristen Zeitung*, 2013. 637–644. o. („Das Verbraucherschutzrecht eignet sich ... nicht für eine Anwendung durch den Verbraucher oder sonstige Laien.” 638. o.)

lett valósuljon meg. Az ilyen értelemben vett támogatásra, koordinációra és minőségbiztosításra való kiegyensúlyozott törekvés a mindenkori törvényszöveg felépítésében nyilván meg elsődlegesen. Ennek megfelelően tipikus a nemzetközi gyakorlatban az a szabályozás, amely a választottbírói útra tartozhatóság (szubjektív és objektív arbitrabilitás) terjedelmét nagyvonalúan és lényegében a privátautonóm cselekvés határaival azonosan határozza meg. Tipikusnak mondható, hogy a magánjogi jogviszonyok alanyává váló jogalanyok minden további feltétel teljesülése nélkül derogálhatják az állami bírósági jogvitarendezést és kiköthetik valamely választottbírói eljárását olyan jogvitákban, amelyeknek tárgyáról a magánjog szabályai szerint szabadon rendelkezhetnek. A támogatás és koordináció további megnyilvánulása általában a választottbírói eljárása során nyújtott sokrétű jogsegély. Tág értelemben ide tartozik a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasítása érvényes választottbírói kikötés esetén, az eljáró választottbírói megalakítása során nyújtott jogsegély, az ideiglenes jogvédelem területén nyújtott állami bírósági jogsegély, valamint a bizonyítási eljáráshoz nyújtott jogsegély. A támogatás, a koordináció és a minőségbiztosítás közös határán található végül a pozitív hatásköri döntés állami bírósági felülvizsgálata, a választottbírói ítéletének állami bírósági ítélethez fűződő jogerőhatással való ellátása és ennek megfelelő végrehajtási jogcímként való definiálása, végül a szűk körben megvalósuló specifikus jogorvoslat az érvénytelenítési per alakjában. Ezekhez a szabályozókhoz járul ideális esetben a *favor arbitri* talaján álló állami bírósági joggyakorlat, amely nem utolsó sorban a választottbíráskodáshoz fűződő nemzetgazdasági érdeket felismerve teremt egyensúlyt a neki szánt támogató és minőségbiztosító funkció között.

A jelzett egyensúlyi viszonyrendszer mind a jogszabály, mind pedig az ahhoz kapcsolódó bírósági gyakorlat szintjén rendkívül érzékeny. Az egyensúly tipikusan megbomolhat a (szubjektív és/vagy objektív) arbitrabilitás indokolatlan szűkítésével, valamint a kifejezetten kivételes jogorvoslati eszköz (érvénytelenítési per, illetve annak analógiájára a végrehajtás-megtagadási okok) tartalmilag rendes perorvoslattá való kvalifikálásával. Az előbbi esetben elsikkadnak azok a jogi, kulturális és gazdasági érvek, amelyek az állami rendes bírósági per derogálhatóságát végső soron legitimálják: a mindenkori külföldi fél idegenkedése a belföldi fél saját állami fórumától, az állam perbeli részvétele esetén az idegenkedés a jogvita ugyanazon állam képviselője általi eldöntésétől, valamint az adott jogvítára szabott tényleges döntéshozói szakértelem felek által definiált paraméterek szerinti adottsága. Az utóbbi esetben pedig, tehát lényegében az érvénytelenítési per fellebbezési résztartalommal való feltöltése esetén, szintén nem tud ténylegesen érvényesülni az állami bírósági eljárás privátautonóm derogálása, hiszen az állami jogorvoslati fórum tág tartalmi döntéshozatali jogot kap. Az egyensúly megbontása egy sor kedvezőtlen hatást vált ki, amelyek közül kiemelendő a nemzetközi befektetésvédelmi környezet elbizonytalanodása és az előrelátható igényérvényesítési lehetőség, és ezzel végső soron a jogbiztonság elrelatíválódása.

A hatályos magyar szabályozásban és a kapcsolódó bírói gyakorlatban több momentum (elsősorban az arbitrabilitást szűkítő, valamint az érvénytelenítési okokat tartalmilag helyenként tágító tendencia) arra enged következtetni, hogy mind a jogszabályi környezet,

mind pedig a jogalkalmazás elmozdult a fent leírt érzékeny egyensúly nem kis veszélyeket rejtő megbontásának irányába.⁷⁵ Ezen túl a Vbtv. szabályozása tartalmaz több anakronisztikus, ugyanakkor 1994 óta érintetlenül hagyott olyan szabályt, amely eltávolítja a magyar választottbíróági eljárási jogot a nemzetközi mércéktől.⁷⁶

E problémák megoldására és egyben a magyar választottbíráskodás nemzetgazdasági érdekből történő minőségfejlesztésére is alkalmat adhat a perjogi kodifikáció. Több meghatározó eljárásjogi jogrendszer is a perjogi kódexben, külön fejezettel szabályozza a választottbíráskodást.⁷⁷ Egy a Pp. végén elhelyezett választottbíróági fejezet azon túl, hogy szimbolizálja a választottbíróági eljárás elsődleges per-alternatíva jellegét, nagyban hozzájárulhat az állami bírósági eljárás és a választottbíróági eljárás fent írtaknak megfelelően kívánatos harmóniájához. Igaz ez többek között azért is, mert egy sor jelenlegi Vbtv.-beli szabályozási tartalom elsődlegesen is a perjogi kódexre tartozik, ti. minden állami bírósági érintkezési pontot megjelenítő szabály a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasításától, a konstituálási és egyéb jogsegélyen át egészen a teljes érvénytelenítési peres részig. Nálunk ezeken a jogforrási okokon túl az utóbbi időben tapasztalt és fentebb jelzett, választottbíróági legitimációs deficitek is indokolnák a Pp.-be történő integrálást, ami így hozzájárulhatna a választottbíráskodás elfogadottságának jótékony növeléséhez. Ebben a kérdésben ezért a Koncepciónak előreláthatólag állást kell majd foglalnia. Kodifikációs technikailag több lehetőség rendelkezésre áll: Alkalmazható továbbra is a jelenleg a Vbtv. által is követett unitárius szemlélet,⁷⁸ vagy akár a belföldi/nemzetközi különbségtételen alapuló szabályozási technika.⁷⁹

VIII. Nemzetközi és európai jog Pp.-fejezeti szinten

A polgári igazságszolgáltatási együttműködés, mint az egyik legdinamikusabban fejlődő uniós joganyaggal lefedett terület az elmúlt mintegy másfél évtizedben nagyon nagy mennyiségű szekunder⁸⁰ közösségi joganyagot léptetett közvetlen kölcsönhatásba az egyes

⁷⁵ Vö. részletesen VARGA István: Az objektív arbitrabilitás magyar szabályozásának története és töréspontjai. In MÁTHÉ Gábor – RÉVÉSZ T. Mihály – GOSZTONYI Gergely (szerk.): *Jogtörténeti Parerga*. Budapest, 2013. 363–378. o.

⁷⁶ Így elsősorban a választottbíróági kontextusban értelmezhetetlen joghatósági és illetékességi tartalmú szabályok.

⁷⁷ Így például Németország, Ausztria, Franciaország, Olaszország.

⁷⁸ Így például a német ZPO szabályozása.

⁷⁹ Például Svájc (szövetségi Pp. és külön törvény) vagy Hollandia (különbségtétel a Pp.-n belül).

⁸⁰ A releváns primer közösségi jog, így az előzetes döntéshozatali eljárás és annak a nemzeti bíróságok által követendő részletei, illetve eljárási szabályai is integrálásra kerültek több nemzeti Pp.-be (például Bulgária, Horvátország). E körben egyértelmű közösségi jogi szabályok vannak, így részben jogtechnikai, illetőleg a külföldi szabályozások tanúsága szerint „didaktikai” kérdés, hogy a Pp. megegyező szabályokat tartalmaz-e.

nemzeti perjogokkal. A joghatósági, jogsegély-, illetve elismerési-végrehajtási rendeletek, valamint az új generációs, uniformizált eljárások egyre inkább átszövik a domesztikus perrendek alkalmazását. Az erőteljes uniós behatásra és az általa indukált említett kölcsönhatásra reagálva több tagállami kódex egy egységes – és célját tekintve nem utolsó sorban didaktikus – önálló fejezetet szentel immár az uniós szabályozóknak, beágyazva azokat a nemzeti perjog struktúrájába. Ennek a szabályozási technikának a prototípusa a német ZPO 11. Könyve, amely csak rövid alkalmazási utalásokat tartalmaz. Máshol már részletekbe menő szabályozást is találunk.⁸¹ Végül tágabb, nemzetközi szabályozókat egységbe foglaló fejezet részeként is elképzelhető az uniós jog referálása.⁸² A külön fejezeti szabályozás előnye, hogy nem szótan, hanem a jogalkalmazó által könnyen megtalálható és naprakész formában látható az aktuális alkalmazandó uniós joganyag, ami a napi gyakorló jogász tapasztalatok alapján nem lenne egy felesleges szabályozási tartalom. Annak ellenére, hogy az együttműködés egyik súlypontja az elismerés/végrehajtás területére esik, azaz a per lezárását követő szakaszra koncentrálódik és ezzel nem kizárólag a megindítandó, illetőleg folyamatban lévő polgári per az uniós szabályozók bekapcsolódási pontja, a koncentrált szabályozásra mégis leginkább a Pp. kínál ideális jogforrási helyet. A megindítandó, illetőleg a perfüggőség állapotában lévő perekre elsődlegesen alkalmazandó uniós források esetében pedig mindenképpen indokolt a Koncepció szintjén arról dönteni, hogy ezek koncentrált fejezeti szintű Pp.-be integrálása megtörténjen-e és ha igen, akkor csak folyamatosan aktualizált uniós jogforrás-utalásokkal, vagy esetleg egy magyarázóbb, részletesebb tartalmi szabályozással.

⁸¹ Bulgária, Horvátország.

⁸² Lásd így például Lettország szabályozásában a külön „Nemzetközi polgári eljárásjog” c. fejezetet.